

DELRAPPORT:
SÅ KAN VÄRNPLIKTIGA
PÅVERKAS AV NATOMEDLEMSKAP

2023-06-20

DELRAPPORT: SÅ KAN VÄRNPLIKTIGA PÅVERKAS AV NATOMEDLEMSKAP

Sveriges Natoansökan väcker nya frågor om värnplikten och om, och i så fall hur, värnpliktiga kan användas för militära operationer utomlands i en framtid som Natoland. I rapporten "Allvarstid" som Försvarsberedningen lämnat till regeringen 19 juni 2023 fastslås att svenska förband med värnpliktiga blir en del i Natos kollektiva försvar.¹

Det här gäller idag

Värnplikten återaktiverades 2017 efter att ha legat vilande sedan 2010, bland annat då Försvarsmakten inte kunde fylla sitt personalbehov genom frivillig rekrytering.² Värnplikten består, utöver militär grundutbildning, av: repetitionsutbildning, beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring. Så långt det går väger motivation och inställning till att göra värnplikt in i beslutet över vilka som kallas. Den som vägrar kan bli straffad med fängelse i upp till ett år, och fyra år under krig eller höjd beredskap.³

Värnpliktiga utomlands

I dagsläget krävs riksdagsbeslut för att skicka svenska soldater utomlands, men sedan en lagändring 2016 kan regeringen besluta om att skicka väpnade styrkor för övning eller utbildning inom ramen för militärt samarbete.⁴ I regel krävs samtycke för att delta på sådana uppdrag, men inte i de fall utbildningen/övningen bedöms vara del av den totalförsvarspliktiges grundutbildning eller repetitionsutbildning.⁵ Värnpliktiga kan alltså redan idag vara skyldiga att enligt lag delta i militära övningar och utbildningar utomlands. Enligt lagen får värnpliktiga användas för försvar av Sverige vid krig eller höjd beredskap.⁶ Regeringen har tillsatt en departementsutredning som ska slutredovisas 15 december och som bland annat ser över lagstiftningen för att använda värnpliktiga utanför Sverige.⁷

Svenska värnpliktiga i Nato?

Som Natomedlem kan det bli aktuellt att värnpliktiga i större utsträckning används för övning och/eller utbildning utomlands inom ramen för militärt samarbete. I Norge, som är Natomedlem, ingår övningar och utbildning utomlands i tjänstgöringsplikten för värnpliktiga, men det gäller inte internationella operationer. Endast militär personal får beordras till internationell tjänst och värnpliktiga är enligt lagen inte militär personal.⁸

Enligt Natos strategiska koncept är att "avskräcka och försvara" en del av alliansens huvuduppgifter.⁹ Det inkluderar att ha militär närvaro i framförallt Östeuropa.¹⁰ I maj rapporterade DN att Nato vill att Sverige ställer upp med en pansarbrigad på 5 000 soldater.¹¹ Att svenska soldater ska kunna sättas in i Natoländer bekräftas också av Försvarsberedningens rapport.¹² I dagsläget består Sveriges krigsförband utöver officerare och anställda även av värnpliktiga. Det väcker frågor om värnpliktiga skulle ingå i de

¹ <https://www.regeringen.se/contentassets/de808e940116476d8252160c58b78bb7/allvarstid-ds-202319.pdf>

² <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2016/09/201663/>

³ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941809-om-totalforsvarsplikt_sfs-1994-1809/

⁴ <https://lagen.nu/1994:588>

⁵ <https://lagen.nu/1994:588>

⁶ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941809-om-totalforsvarsplikt_sfs-1994-1809/#K5

⁷ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19941809-om-totalforsvarsplikt_sfs-1994-1809/

⁸ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/regeringen-vill-att-fler-gor-lumpen-kan-bli-10-000-varnpliktiga-om-aret>

⁹ <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/10/utredning-om-rattsliga-fragor-infor-ett-svenskt-medlemskap-i-nato/>

¹⁰ Tjänstgöringsplikten för värnpliktiga (2 §, 49 § och 3 §) Riksförsvarslagen. Tolkning av lagen har gjorts i kontakt med Norges Fredsråd och Forsvarets hogskole.

¹¹ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

¹² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm

¹³ <https://www.dn.se/sverige/kallor-nato-vill-ha-svensk-armetrupp-pa-5-000-soldater/>

¹⁴ <https://www.dn.se/sverige/svensk-militar-ska-kunna-sattas-in-i-sex-natolander/>

förband som placeras på Natos territorium, särskilt då Försvarsberedningens rapport fastställt att värnpliktiga blir en del i Natos kollektiva försvar¹³

Sveriges försvar bygger till stor del på värnpliktiga. I rapporten "Allvarstid" fastställs att värnpliktiga fortsatt är grunden för Försvarets personalförsörjning.¹⁴ Kärnan i Nato är dess artikel 5, som fastställer att en attack mot ett medlemsland innebär en attack mot hela alliansen.¹⁵ I den proposition (2022/23:74) som i mars 2023 röstades igenom i riksdagen framhålls att Sverige försvaras bäst genom Nato.¹⁶ Ett sätt att motivera användning av värnpliktiga inom Nato i en krigssituation skulle kunna vara att argumentera för att försvar av Sverige innebär försvar av Natoterritorium vid Natointräde. Å andra sidan är det ett stort och dramatiskt politiskt beslut att mobilisera genom plikt, särskilt när det handlar om att placera personal som tvingas lämna jobb, utbildning, familj och sammanhang i Sverige utomlands för Natos räkning.

De som mönstrat i år och som är krigsplacerade vet inte heller vad de kan bli skyldiga att delta i. Det är troligt att det finns de som ser skillnad på att ställa upp på att försvara Sverige och att försvara Natos territorium. Det väcker frågor om demokratisk förankring och brist på transparens i frågan om värnpliktigas roll i Nato.

Hur ställer sig riksdagspartierna till värnpliktiga i övningar och operationer utomlands?

I en enkät som skickades ut i juni har sex av åtta riksdagspartier svarat på hur de ställer sig till att använda värnpliktiga utomlands.¹⁷ Två partier, Moderaterna och Liberalerna, lyfter att värnpliktigas deltagande i militära utbildningar utomlands kan vara ett bra verktyg för att förbättra Sveriges försvarsförmåga med allierade. Socialdemokraterna lyfter att normalfallet bör vara att värnpliktiga inte används för militära operationer utomlands eftersom det kräver kunskap och erfarenhet. Vänsterpartiet motsätter sig att värnpliktiga tjänstgör utomlands och Miljöpartiet är skeptiska till att värnpliktiga tjänstgör i Natooperationer i fredstid. Flera partier svarar också att de ännu inte tagit skarp ställning i frågan och inväntar den utredning som ska redovisas i december.

Huvudsakliga slutsatser

- Värnpliktiga kan påverkas av ett Natomedlemskap genom att skickas utomlands för tre syften;
 1. för att delta i övning och utbildning inom ramen för militärt samarbete,
 2. för att delta i Natotrupper i syfte att bevaka Natos territorium i fredstid och i det bli en del av Natos avskräckande arbete,
 3. för att strida för Nato i en krigssituation.
- Det finns frågetecken om det går att tvinga personer att delta i militära operationer utomlands för Natos räkning inom ramen för gällande plikttagstiftning.
- Att de som redan mönstrat eller är krigsplacerade inte kunnat ta ställning till att skickas utomlands för Natos räkning när de tog ställning till att göra värnplikt väcker frågor om demokratisk förankring och transparens.
- Det finns behov av mer debatt och diskussion kring vad det skulle innebära att värnpliktiga skickas utomlands inom Nato.

¹³ <https://www.regeringen.se/contentassets/de808e940116476d8252160c58b78bb7/allvarstid-ds-202319.pdf>

¹⁴ <https://www.regeringen.se/contentassets/de808e940116476d8252160c58b78bb7/allvarstid-ds-202319.pdf>

¹⁵ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm

¹⁶ <https://www.regeringen.se/contentassets/d997a692b4c24d539444084a212b861f/sveriges-medlemskap-i-nato-prop.-2022374>

¹⁷ Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna svarade inte

SD	Inget svar.
KD	Inget svar.
M	Övning, ja. Beredda att göra förändringar.
L	Kanske. Utgår från frivillighet och egen motivation men ser också värde i gemensamma övningar med andra Natoländer.
C	Avvaktar med stälningstagande.
S	Operation, nej. Övning, eventuellt.
MP	Skeptiska till att skicka värnpliktiga till att tjänstgöra i NATO-operationer i fredstid, ej tagit skarp ställning i frågan än.
V	Nej till att värnpliktiga tjänstgör utomlands.